

Witold Gumiński, Jan Fiedorczuk, Ewa Gumińska, Mira Pyżuk

Dudka, st. 1, gm. Wydminy, woj.
suwalskie, AZP 20-75

Informator Archeologiczny : badania 31, 19-22

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

składały się: naczynia gliniane oraz ich liczne fragmenty, przęśliki, szpule i krążki, zabytki kamienne w postaci fragmentów siekier, toporków, płytek szlifierskich, rozcieraczy i podkładek, zabytki krzemienne oraz zabytki kościane, na które składały się 2 dłuta, 2 szydła oraz zbiór pokonsumpcyjnych kawałków kości zwierzęcych.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie. Wyniki badań zostaną opublikowane w „Dolnośląskich Wiadomościach Prahistorycznych”, Głogów. Badania będą kontynuowane.

DUDKA, st.1, gm. Wydmyny, woj. suwalskie, AZP 20-75

- ślady osadnictwa schyłkowopaleolitycznego
- obozowisko środkowo- i późnomezolityczne
- groby szkieletowe z mezolitu
- obiekty kultury Zedmar (paraneolit)
- groby i ślady osadnictwa kultury amfor kulistych (neolit)
- groby kultury ceramiki sznurowej (neolit)
- ślady osadnictwa średniowiecznego i nowożytnego

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone w okresie od 2 lipca do 1 sierpnia przez dr. Witolda Gumińskiego z udziałem mgr. Jana Fiedorczyka, mgr Ewy Gumińskiej, dr Miry Pyżuk (antropologa) oraz studentów Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Finansowane przez Muzeum Okręgowe w Suwałkach i Instytut Archeologii i Etnologii PAN. Jedenaście sezon badań.

Kolejny sezon badań w Dudce. Stanowisko, którym jest (pokryta torfem) wyspa wraz z przybrzeżnym pasem okalającym ją właściwego torfowiska (powstałego po wyschniętym jeziorze) ulega coraz bardziej postępującemu niszczeniu na skutek: 1) używania ciężkiego sprzętu agrotechnicznego na miękkiej torfowej glebie, 2) wysuszenia torfowiska i wprowadzania nasadzeń leśnych wokół wyspy, 3) rabunkowej eksploatacji torfu w strefie brzeżnej.

Na obecnym etapie rozpoznania stanowiska, najważniejsze z punktu widzenia naukowego jest: 1) zlokalizowanie i przebadanie grobów ludzkich, 2) określenie tempa i charakteru zmian środowiska naturalnego na przełomie plejstocenu i holocenu oraz okresu atlantyckiego i subborealnego; i określenia wpływu tych zmian na miejscową populację zbieracko-łowiecką eksploatującą to środowisko, odpowiednio na przełomie paleolitu i mezolitu oraz mezolitu i (para)neolitu.

Badania przeprowadzono w trzech strefach stanowiska. Na centralnej kulminacji wyspy powiększono wykop IX od strony południowo-zachodniej i tym samym od miejsca odkrytego tam wcześniej grobu późnoneolitycznego.

Na południowo-wschodnim skraju interioru wyspy prowadzono badania w dwóch wykopach: I i VI. Wykop I powiększono od północnego-zachodu o 4 m² tak, aby dokończyć badania obiektu kultury Zedmar, w którym znaleziono uprzednio dwa ostrza kościane. Wykop VI, w którym uprzednio odkryto grób zbiorowy kultury amfor kulistych, rozszerzono o 35 m² od strony północnej.

Na południowo-wschodnim brzegu wyspy i w przyległej części jeziorzyska badania prowadzono w wykopie III i XI. Wykop III rozszerzono od północnego-wschodu, tj. od strony niezniszczonej jeszcze rabunkowym wydobywaniem torfu. Przebadano tu 16 m² na obszarze, gdzie występowały pochówki cząstkowe (wyposażenie w zawieszki z zębów lub bursztynowe) i ślady intensywnej aktywności gospodarczej z licznymi wyrobami drewnianymi i kościano-rogowymi. Badania prowadzono warstwami naturalnymi przy użyciu ręcznych łopatek i sit do przesiewania.

Wykop XI wytyczono po drugiej stronie dołu po rabunkowo wybieranym torfie, między wykopami I i III, a poniżej wykopu VI. Był to szurf o powierzchni 7 m².

Wykop I: Dokończono eksploatację obiektu kultury Zedmar - jamy zawalanej w stropie i wypełnisku kamieniami. Obiekt zachodził tylko nieznacznie na okalające go nowo przebadane metry. Poza typowymi zabytkami kultury Zedmar (ceramiką z domieszkami organicznymi, kośćmi zwierzęcymi

i nielicznymi krzemieniami) na uwagę zasługuje nóż? wykonany z rozczepionej wzdłuż szabli dzika. Jest to trzecie narzędzie kościane znalezione w wypełniku tego obiektu. Brak kości ludzkich odsuwa możliwości interpretowania obiektu jako grobu.

Wykop III: Układ stratygraficzny i zawartość poszczególnych warstw była analogiczna do uprzednio badanej dolnej części wykopu III, obejmującej granicę strefy litoralnej jeziorzyska i dolnej podstawy brzegu wyspy. Obecnie przebadana część wykopu charakteryzowała się jednak mniejszą gęstością występowania wszelkich zabytków i to we wszystkich kolejnych warstwach - od subborealnej (późny neolit) po borealną (środkowy mezolit). Wynika to zapewne z usytuowania tej części wykopu już poza najbardziej dogodnym odcinkiem brzegu ówczesnej zatoczki, gdzie koncentrowała się aktywność gospodarcza (rybołówstwo i zbieractwo orzechów) i rytualno-społeczna (pochówki i depozyty). Tak więc obecnie znaleziono tylko kilka fragmentów ludzkich kości (i to bez towarzyszących im ozdób), po kilka – kilkanaście kości zwierzęcych w poszczególnych warstwach chronologicznych, po kilka zabytków krzemiennych i łącznie kilkadziesiąt fragmentów ceramiki z warstw neolitycznych. Odkryto jeden późnomezolityczny wytwór drewniany (ostrze?) i kilka fragmentów wytworów lub uciętych poroży w warstwie zedmarskiej. W obecnie badanej części wykopu III nie natrafiono już na ewidentne zgrupowania konarów, gałęzi i żerdzi, jak poprzednio w warstwach wczesnoatlantyckich.

Wykop VI przyniósł niewątpliwie najbardziej spektakularne odkrycia. Obok uprzednio zbadanego grobu (nr VI/1) zbiorowego kultury amfor kulistych z trzema poekshumacyjnymi pochówkami, odkryto dalszych pięć grobów. Grób oznaczony kolejnym numerem VI/2, to zupełny unikat. W jamie o średnicy 1 m odkryto pochówki 3 osobników w pozycji siedzącej, zwróconych twarzami do siebie. Dwoje z nich, w wieku „młodym dorosłym” miało silnie wzajemnie poprzeplatane kości rąk i nóg, z tym, że nogi były rozchylone i uniesione, niektóre nawet powyżej barków. Trzeci z nich - dziecko w wieku około 3-4 lat, zwrócone twarzą na południe, znajdowało się w pozycji pólleżącej, między rozchylonymi nogami osobników dorosłych i głowę miało wspartą o wewnętrzną stronę kości udowej jednego z nich. Z kolei pod tą kością udową znajdowała się czaszka czwartego osobnika, zapewne znacznie starszej kobiety, której silnie skurczony szkielet postkranialny znajdował się na dnie jamy, ale częściowo przeplatał się z kośćmi pozostałych szkieletów. Układ anatomiczny szkieletu starszej kobiety był częściowo zakłócony (brak? żeber, osobno leżąca żuchwa), co sugeruje, że pogrzebano ją wcześniej niż pozostałe trzy, niewątpliwie jednocześnie pochowane osoby.. Przy dnie w centrum jam oraz za plecami siedzących osób dorosłych występowały bardzo silnie przepalone ludzkie kości, a na barkach jednej z nich znaleziono dużą bryłkę ochry. Innego wyposażenia nie odkryto. Grób ten ostrożnie można interpretować jako rodzinny, w którym pochowano jednocześnie zmarłych rodziców z dzieckiem, po niewiele wcześniej pogrzebanej tu babci(?) dziecka. Te cztery pochówki posypano uprzednio przepalonymi kośćmi piątej osoby, być może jeszcze wcześniej zmarłego członka tejże rodziny. Opadnięte i przerolowane czaszki siedzących wskazują, że pierwotnie jamy grobowej nie zasypano, lecz tylko przykryto jakimś zadaszaniem. Pozycja siedząca, wyposażenie w ochrę a także niemal niewyróżniające się z otoczenia bardzo jasne piaszczysto-żwirowe wypełnik jamy grobowej przemawiają za mezolitycznym wiekiem tego niezwykłego grobu.

Zaledwie metr dalej znajdował się grób VI /3. Stanowił go pochówek młodego dorosłego płci męskiej, złożony w pozycji skurczonej na prawym boku, z silnie podkurczonymi nogami i z rękoma przed twarzą, przy czym lewa dłoń pierwotnie zasłaniała twarz, o czym świadczą paliczki tkwiące w oczodołach. Zmarły zorientowany był na osi S-N, z głową na południe, a twarzą zwróconą na wschód. Około 60 cm przed nim leżała kamienna miniaturowa siekierka, wykonana z miękkiej skały osadowej, z ostrzem uformowanym niesymetrycznie w rzucie bocznym, tj. płasko-wypukło, ciosłowato lub na tzw. „kaczy dziób”. Pod czaszką przy prawym barku zmarłego znaleziono kość promieniową płetwy grzbietowej sumy, której budowa anatomiczna i miejsce znalezienia sugerują, że mogła pełnić rolę szpili do spinania odzieży. Natomiast mały krąg rybi, znaleziony między dolnymi żebrami na wysokości żołądka, może stanowić ślad po ostatnim przedśmiertnym posiłku pochowanego. Typ i surowiec kamiennej siekierki, ułożenie szkieletu oraz bardzo jasne beztorfowe wypełnik jamy grobowej, wskazują na wczesnoneolityczny (zapewne późnoatlantycki) wiek tego grobu.

Kolejny, nr VI-4, to grób ciałopalny dwóch osób (jedna z czaszek wyróżnia się wyjątkowo masywną budową). Przepalone kości zsypane były do płytkiej i małej jamy. Wyposażeniem grobu była (nieprzepalona) szabla dzika. Istnieją pewne przesłanki sugerujące późnoneolityczny wiek tego grobu. Są nimi: rodzaj wyposażenia, masywna budowa jednej z czaszek, niemal czarne torfowe wypełnisko jamy grobowej oraz przedostanie się paru przepalonych kości do sąsiadującego z nim (ale nie przecinającego go) grobu zbiorowego kultury amfor kulistych nr VI/l.

Grób VI / 5 to prawdopodobnie zniszczony pochówek częstkowy. Stanowiła go kalota ludzkiej czaszki, przy której odkryto kamienną siekierę o podprostokątnym przekroju poprzecznym oraz duży fragment naczynia kultury amfor kulistych, na którym leżał fragment szczęki psa? z bardzo mocno startymi zębami.

Grób VI/6 został przebadany tylko w niewielkiej części. Z fragmentu płytkiej jamy wypełnionej czarnym torfem i obłożonej po bokach kamieniami wydobyto część kości ze zgniecionej czaszki oraz z obręczy barkowej i kończyny górnej. Pochówek ten był prawdopodobnie skierowany głową na południowy-wschód.

Między grobami VI/l i VI/2 odkryto najprawdopodobniej jamę wędzarniczą kultury Zedmar. Miała ona 1 m średnicy, a występowały w niej płasko leżące szkielety ryb w porządku anatomicznym, wypełnisko jamy wypełnione było popiołem i drobnymi węgielkami. Zdarzały się też drobne przepalone krzemienie i fragmenty ceramiki kultury Zedmar.

Z kolei między grobami VI/4 i VI/6 odkryto bruk kamienny o średnicy 80 cm i zarysie sercowatym z jednym dużym kamieniem umiejscowionym 50 cm poza nim. Ostatnim kamieniem zachodniego krańca bruku była gładzona kamienna siekiera o przekroju prostokątnym z wyraźnie wypukłymi bocznymi ściankami. Pod brukiem nie było jamy, ani żadnych zabytków ułatwiających interpretację tego obiektu.

Wykop IX mimo znacznej powierzchni nie przyniósł niestety odkrycia spodziewanych w tym rejonie dalszych późnoneolitycznych grobów kultury ceramiki sznurowej. Natrafiano tu jedynie na dwie niewielkie jamy osadnicze, z których jedna zawierała nieliczny materiał schyłkowo-neolityczny, druga - w większości wczesnośredniowieczny. Trzecim obiektem w tym wykopie był trójwarstwowy bruk kamienny, średnicy 30 - 40 cm, przykrywający kilkucentymetrowej miąższości jamkę wypełniskową intensywnie ciemną próchnicą.

W wykopie XI układ stratygraficzny warstw i znajduwane w nich materiały zabytkowe były analogiczne, jak w badanych w poprzednich sezonach dolnych odcinkach wykopu I obejmujących pogranicze brzegu wyspy i strefy litoralnej jeziorzyska. W dolnych piaskach wczesnego okresu preborealnego lub dryasu III znajdowano pojedyncze kości ryb, co potwierdza penetrację wyspy już w schyłkowym paleolicie. Wczesnomezolityczny, pochodzący z późnego preborealnego brunatny torf z szyszkami sosnowymi dostarczył kilka okazałych znalezisk faunistycznych: dwie szczęki jelenia z pełnym uzębieniem i kilka równie dobrze zachowanych kości długich, prawdopodobnie też jelenia. Jedna z nich ma przy tym wyraźne ślady intencjonalnej obróbki. W wyżej leżącym torfie spropelowym, datowanym na wczesny okres atlantycki, znaleziono m.in. trzpieniowaty przedmiot, wykonany z prostego odcinka obustronnie uciętego poroża jelenia, wygładzony, a na części powierzchni od strony jednego końca dodatkowo zeszlifowany. Z kolei w torfie brunatnym, z późnego okresu atlantyckiego, odkryto kilka fragmentów ceramiki z wczesnej fazy kultury Zedmar. Natomiast z późnego okresu osadnictwa tej kultury, na przejściu czarnego torfu gruzełkowatego i spiaszczonego, między dużymi pakietami gliny, znaleziono obok siebie dwa fragmenty czaszki i ząb ludzki oraz nieduży wiórowy rdzeń krzemienisty. Odkrycie to sugeruje, że strefa częstkowych, czasowo składanych pochówków ludzkich obejmowała znaczną część obszaru wykorzystywanego osadniczo we wczesnym i środkowym neolicie.

Tegoroczne odkrycie cmentarzyska, użytkowanego przez większą część trwającego na wyspie osadnictwa, dodaje Dudce zupełnie nową, unikalną w skali europejskiej jakość. Cmentarzyska ludności zbieracko łowieckiej są niezmiernie rzadkie, a to w Dudce użytkowane było, jak się zdaje, przez kilka tysięcy lat. Zaskakująca jest tutaj jedność miejsca i nienaruszenie integralności poszczególnych

grobów, przy jednocześnie silnym zróżnicowaniu form pochówków, w tym też pochodzących z bliskich sobie okresów chronologicznych.

Wyniki badań opublikowane będą w monografii stanowiska.

Postępujące niszczenie stanowiska bezwzględnie nakazuje kontynuację badań tego wyjątkowego obiektu.

Dzierżnica, stan. 35, pow. Września, woj. poznańskie - patrz: młodszy okres przedrzymski – okres wpływów rzymskich

Gajewo, st. 1, gm. Lubiszyn woj. gorzowskie - patrz: środkowa i późna epoka brązu

GARBINA, st.2, gm. Frombork, woj. elbląskie, AZP 12-54/9

- osada kultury rzucewskiej(?) (neolit/wczesny brąz)

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone od czerwca do października przez mgr. Zbigniewa Sawickiego (Muzeum Zamkowe w Malborku). Finansowane przez PSOZ. Pierwszy sezon badań. Przebadano powierzchnię 40 m².

Stanowisko nr 2 w Garbinie to piaszczysta wydma położona około 150 m na południe od drogi Frombork-Braniewo i w odległości 250 m na wschód od rzeki Bandy, w bezpośrednim sąsiedztwie przydrożnego, leśnego parkingu. Stanowisko to nie było badane, mimo że w pobliżu stanowiska 1 prowadzono przed wojną systematyczne badania wykopaliskowe (D.

Bohnsack, 1938). W czasie badań powierzchniowych, prowadzonych w 1982 roku, stwierdzono na powierzchni wywianej przez wiatr i wydeptanej przez ludzi widoczne zarysy obiektów. Ponadto stwierdzono, że zachodnia część stanowiska zniszczona jest przez wybieranie piasku.

Trzy niewielkie wykopy założono w miejscu najbardziej zaawansowanego niszczenia stanowiska, w niewielkiej odległości od siebie. Wykop I miał na celu zabezpieczenie widocznych na powierzchni obiektów. Odślonięto i zadokumentowano trzy niewielkie, nieregularne jamy o charakterze osadniczym. W wykopie II, wysuniętym najbardziej na południe, nie stwierdzono materiałów archeologicznych, jedynie ślady dwóch dużych pożarów lasu. Wykop III, położony w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska I, potwierdził wcześniejsze obserwacje. W jego obrębie zaobserwowano duży wkop, powstały w wyniku wybierania piasku, obecnie zasypany śmieciami. Ogółem pozyskano 496 ułamków, w tym: 459 brzuśców, 28 wylewów, 8 den, 1 fragment ucha, grudki polepy, ułamki kości, węgle drzewne. Drobne ułamki ceramiki nie pozwalają na dokładne sprecyzowanie przynależności kulturowej. Chronologicznie stanowisko należy wiązać z przełomem późnego neolitu i wczesnej epoki brązu.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Muzeum Zamkowym w Malborku.

Badania nie będą kontynuowane.

GĄSAWA, st. 6, gm. loco, woj. bydgoskie, AZP 35-45/-

- osada grupy brzesko-kujawskiej cyklu lendzielsko-polgarskiego (neolit)
- zespół grobowy kultury iwieńskiej (wczesna epoka brązu)
- osada kultury łużyckiej (środkowa i późna epoka brązu)
- osada kultury wielbarskiej (okres wpływów rzymskich)
- ślady osadnictwa z okresu wędrówek ludów

Badania wykopaliskowe, przeprowadzone przez mgr Annę Grossman (Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Oddział w Biskupinie). Finansowane przez PSOZ. Drugi sezon badań. Przebadano powierzchnię 854 m².

Badania miały na celu odsłonięcie w całości drugiego neolitycznego, trapezowatego, długiego domu, którego fundament odkryto w ostatnich dniach badań wykopaliskowych w 1996 roku. Wytyczono wykop, który miał uchwycić długi dom i towarzyszące mu obiekty gospodarcze. Zadokumentowano i wyeksplorowano 206 obiektów, z których większość (157) stanowiły dołki postłupowe naziemnych konstrukcji drewnianych. Pozostałe to jamy zasobowe, półziemianki, dymarki, paleni-